

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nzudzanyo na Ndondangudo (Tracker) zwa Pułane dza u Funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho Luambo Lwa Hayani: Tshivenda

Gireidi ya 2 Themo ya 4

Zwi re ngomu

Marangaphanda	1
Tshoḁea dza Puḁane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho	2
Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)	2
Magudiswa a Luambo lwa Hayani	2
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila	2
U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U nwala)	5
Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo	6
Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha tshoḁea dza ATP)	7
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila	16
Phurogireme ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani	17
Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo	21
Thero ya 1	22
Thero ya 2	24
Thero ya 3	26
Thero ya 4	28
Thero ya 5: Ndovhololo	30
Phurogireme ya U linga	32
Mutevhemuḁoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)	32
U linga Vhukoni	33
U shumisa Rubiriki	34
Tshandulelo	35
Ri na fulufhelo la uri tsumbandila iyi i ḁo vha thusa	35
U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro	36
Gireidi ya 2 Themo ya 4: Nyito ya U linga ha Fomaḁa ya Sambula	37

Marangaphanda

Ha Vhadededzi/Vhagudisi Vha Vhuimo ha Muteo,

Dwadze la COVID-19 lo ri sia ri na khaedu khulu kha zwa pfunzo. Musi ri tshi khou humela kha 'u funza ho dowealeho', rothe ri tea u shuma nga vhuṭali na nga mafulufulu u itela u vha na vhuṭanzi uri ri vhuwedzedza sisiteme yashu tshiimoni tshayo.

Hezwi zwi do vha na ndeme khulwane kha vhuimo ha muteo, hune vhana vha guda zwikili zwa muteo/murango zwa u vhala na u ṅwala. Afrika Tshipembe li lila uri vhone vha lingedze nga nungo dzothe u shomedza vhagudi vhavho nga zwikili zwo raloho, u itela uri vha si tou guda fhedzi u vhala, vha khunyeledze vha tshi vho kona 'u vhalela u guda'.

Liṅwalwa ili lo itelwa u vha thusa u swikelela tshipikwa hetshi. Musi vha tshi shumisa puṭane iyi vha tshi tevhedza sisiteme (thevhekano ya zwithu), ri na fulufhelo la uri vha do kona u lulamisa zwe zwa khakhiswa nga u xeelwa nga tshifhinga tsha u funza na u guda, vha vhuwedzedza vhagudi vhavho kha levele yo vha teaho.

Ri khou dzula ro vha livhutshela u diimisela havho u shuma, u digana na u shumesa he ra lavhelela kha vhone.

A zwi timatimisi uri vha khou fhaṭa lushaka.

Ri vha tamela mashudu kha themo ino,

Thimu ya NECT

Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho

- Hu na vhege dza 10 kha ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza DBE dza Themo ya 4.
- Vhege idzi dza 10 dzo khethekanywa dza bva saikiłi dza u guda dza 5.
- Kha saikiłi inwe na inwe ya vhege mbili, zwiteńwa (zvipiđa) zwoťhe zwa u guda luambo (u vhala na u nřwala) zwi tea u funziwa nga nđila i tevhelaho, hu tshi shumiswa tshifhinga tsha fhasisa tsho avhelwaho:

KUAVHELE KWA TSHIFHINGA TSHA FHASISA KWA CAPS	GIREIDI YA 1	GIREIDI YA 2	GIREIDI YA 3
U thetshelesa na U amba	Minete ya 45	Minete ya 45	Minete ya 45
U vhala na Foniki	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30
Muńwalo	Awara ya 1	Minete ya 45	Minete ya 45
U nřwala	Minete ya 45	Awara ya 1	Awara ya 1
GUŤE	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7

Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)

- ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza HL dzo dzudzanywa uri dzi sumbedze vhadededzi zwikili zwine vha tea u fhaťa kha tshiteńwa (tshipiđa) tshinwe na tshinwe tsha luambo.
- Zwi na ndeme uri vha dzhieze nzhele uri kha vhege dzińwe na dzińwe mbili, zwikili zwine zwa tea u aluswa zwi anzela u fana kha tshiteńwa tsho tiwaho, ngauralo, hu na u dovhola hunzhi u itela u alusa na u khwaťhisa zwikili.

Magudiswa a Luambo lwa Hayani

- Kha vhege dzińwe na dzińwe mbili, vhadededzi vha tea u nanga thero.
- Ndi thero yeneyi ine ya řalisa magudiswa a saikiłi.
- Sa tsumbo, arali mudededzi / mugudisi a nanga thero ya '**Roťhe ri a dzhena tshikolo**', zwi amba uri magudiswa oťhe a tea u yelana na thero iyi, hu tshi katelwa:
 - Divhaipfi** ine ya khou funziwa, tsumbo: **vhala; řumanya; vhambedza; guda; Tshaina; gireidi ya u thoma**, nz.
 - Zwidade kana nyimbo** dzine dza funziwa, tsumbo: **Tshikolo tshi tshi bva**
 - Tshiťori tsha **u vhala khathihi na vhagudi** tshi no khou vhaliwa, tsumbo: Tshiťori tshi re na řhoho i no ri: **Gireidi ya u thoma Afrika Tshipembe na Tshaina**
 - Nyito ya u nřwala** ine vhagudi vha tea u ita, tsumbo: **Nřwalani mafhungo a 2 nga zwine vhagudi vha Afrika Tshipembe na Tshaina vha ita.**

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila

- Phurogireme ya foniki na u vhala ha tshigwada hu na u sumbiwa nđila, ndi one magudiswa e oťhe ane a si yelane na thero.

- U itela u kona u guda u vhala, vhagudi vha tea u gudiswa mibvumo ya luambo i tshi tou tevhekana nga ngona, khathihi na u i vanga na u i fhandekanya.
- U bva afho, vha tea u ita ndowendowe ya u vhala maipfi na zwiṭori vha tshi shumisa ndivho yavho ya mibvumo (foniki) kha u bula maipfi.

Kha ri vhone uri ndi zwikili zwifhio na magudiswa afhio zwe zwa dodombedzwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 4:

MANWELEDZO A ATP YA U THIVHA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA TSHO LOZWEAHO GIREIDI YA 2 THEMO YA 4
U THETSHELESA NA U AMBA
<p>Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U amba nga tshenzhemo ya ene muṅe, tsumbo, u anetshele mafhungomaitei (nyusi) a sa dovhhololi. 2 U thetshelesa thevhekano serekanaho ya ndaela na u fhindula nga ngona. 3 U thetshelesa a sa dzheneleli, a tshi ṭhonifha ane a khou amba. 4 U vhudzisa mbudziso uri a pfesese. 5 U shela mulenzhe kha therisano, a tshi vhudzisa na u fhindula mbudziso. 6 U anganya (dzinginya) ṭhoho dza therisano. 7 U vhighela murahu malugana na mushumo wa tshigwada. 8 U thetshelesa zwiṭori a bvumba kufhelele kwazwo, kana a ḡisikela kufhelele kwawe kwa tshiṭori. 9 U shela mulenzhe kha mitambo ya maipfi ine ya ṭoda ndivho ya maipfi. 10 U shumisa mathemo a ngaho fhungo, leḡere danzi, tshitopo na zwiṅwe-vho. 11 U pfesesa na u shumisa luambo lwo teaho lwa masia a thero dzo fhambanaho. 12 U thetshelesa na u fhindula muambi a sa vhonealiho. 13 U thetshelesa uri a wane zwidododzwa zwa tshiṭori na u fhindula mbudzisoṭhalutshedzi kana mbudzisoṭhalutshedzwa (<i>open-ended questions</i>.) 14 U bula vhuḡipfi hawe malugana na maṅwalwa a ṅea zwiitisi. 15 U a ita miswaswo/miḡai a tshi shumisa luambokhumbulelwa, na u shumisa voḡumu na khalo.

FONIKI
Tsivhudzo ya mudededzi / mugudisi:
<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhe na vhuṭanzi uri vha fhaṭa na u ṭhukukanya maipfi: <ul style="list-style-type: none"> • Nga kubulelwe (u ṭalukanya mibvumo) • Nga kubulelwe na nga u vhona (foniki)
<p>Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U fhaṭa na u fhandekanya maipfi a tshi shumisa mibvumo yoṭhe ye a funziwa, hu tshi katelwa: mibvumo ya leḡere lithihi, thembamvanganyi (<i>consonant blend</i>), pfallandoṭhe mbili, themba dzi no swaiwa kha mibvumo ya maḡere mavhili kana u fhira. 2 U vhala maipfi a no bva kha ngudo dza foniki a re kha mafhungo na maṅwe maṅwalwa/zwiḡvedzwa 3 U guda u peḡa maipfi a fumi nga vhege a no bva kha ngudo dza foniki na maipfimaḡowelwa. 4 U vhekanya maipfi kha miṭa yo ḡowelwaho ya mibvumo kana maipfi. 5 U ṅwala maipfi a 2 e a vhaliwa nga mudededzi. 6 U ṭalukanya na u vhala: <ol style="list-style-type: none"> a Pfallandoṭhe dzi no swika ṭhanu dzine dza fana, sa tsumbo: aa, ee, ii, oo, uu. b Pfallandoṭhe mbili dzi sa fani, sa tsumbo: ae, ea, ia, oi, ua. c Vhonzhi, sa tsumbo: dzi- zwi- d Pfallanyana, sa tsumbo, w, y. e Themba dza maḡere mavhili, mararu, maṅa na u fhira, sa tsumbo, bw, gw, dy, mw, pf. f Maipfi a sa konḡi a no ṭhaphudzwa nga thembamvangani, tsumbo, ngw, ndw, nw. g Maipfi a sa konḡi a no thoma nga thembamvangani (<i>consonant blend</i>), tsumbo, mmb, nkh, nth. h Mitshila, sa tsumbo_ -is-, el-

MUÑWALO

Mugudi

- 1 U ñwala maļeđere oṭhe maṭuku na madanzi nga ngona yo teaho.
- 2 U shumisa zwickhala zwo tea vhukati ha maipfi kha fhungo.
- 3 U shumisa thulusi/zwishumiswa zwa muñwalo nga ndila yone: penisela, raba, ruļa.
- 4 U shumisa muñwalo wa u ganndisa kha zwoṭhe zwine a ñwala.
- 5 U kopolola na u ñwala phetheni ya u ñwala ya u tumekanya maļeđere (muñwalo wa u pomba.)
- 6 U thoma u guda u ñwala nga ndila ya u tou ganndisa.
- 7 U kopolola na u ñwala maļeđere a no swika mavhili nga muñwalo wa u pomba nga vhege.
- 8 U kopolola na u ñwala maipfi mapfufhi nga muñwalo wa u bađekanya kana wa u pomba.
- 9 U kopolola na u ñwala mafhungo mapfufhi nga muñwalo wa u bađekanya kana wa u pomba.
 - *Lushaka lwa kuñwalele lu do langwa nga mbekanyamaitete (phoļisi) ya u ñwala ya tshikolo kana mbekanyamaitete ya vundu.*

U VHALA NA VHAGUDI

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- *Kha vha vheye vhagudi kha zwigwada zwa vhukoni ha u vhalu hu no lingana.*
- *Kha vha nange mañwalwa/bugu dza ļeveļe yo teaho tshigwada tshiñwe na tshiñwe.*
- *Kha vha thetshesele musi muñwe na muñwe a re kha tshigwada a tshi vhalu e eṭhe vha mu thuse musi a tshi khou vhalu.*

Mugudi:

- 1 U vhalela nṭha zwe a ñwala ene muṇe e kha tshigwada tshi no vhalu tshi tshi sumbiwa ndila tshi na mudededzi.
- 2 U vhalu bugu dza zwiṭori zwa khumbulelwa na dzi si dza khumbulelwa.
- 3 U shumisa maipfimađowelwa, foniki, na zwikili zwa u dikhouda tshivhumbeo na zwi re ngomu.
- 4 U shumisa zwikili zwa tsenguluso ya zwi re ngomu na tshivhumbeo kha u pfesesa.
- 5 U isa phanđa na u fhaṭa đivhaipfi ya maipfimađowelwa.
- 6 U vhalu a tshi vho tou elela e na luvhilo na u shumisa kubulele kwone.
- 7 U vhea iṭo kha kuvhalele kwae (u dikhouda) na kupfesesele kwawe musi tshi khou vhalu.
- 8 U shumisa zwiṭirathedzhi zwa u đikhakhulula, sa tsumbo: u vhalulula, u awela na u ita ndowendowe ya ipfi musi a sa athu ļi bulela nṭha.

U VHALA E EṬHE (NGA EṬHE)

Mugudi:

- 1 U vhalela nṭha phathinara yawe (muñwe ngae.)
- 2 U vhalu nga eṭhe e kha ļeveļe yo serekanaho a tshi itela u điphiṇa nga mafhungomatsivhudzi a no bva kha mañwalwa o fhambanaho a re hone.
- 3 U vhalu zwe ene muṇe a ñwala na zwo ñwalwaho nga vhañwe.
- 4 U tamba mitambo ya u vhalu na u ita nyito dza u khwaṭhisedza zwikili zwa u vhalu na zwa đivhaipfi.

U VHALA NA VHAGUDI	
Mugudi:	
1	U vhala bugu na kilasi yothe khathihi na mudededzi / mugudisi / U a thetshelesa na u tevhela musi mudededzi / mugudisi a tshi vhala bugu (dza khumbelelwa na dzi si dza khumbulelwa).
2	U vhala zwirendo na nyimbo khathihi na mudededzi a kona u amba nga ha fomethe (zwivhumbeo) dzo fhambanaho na kunangele kwa maipfi.
3	U topola thevhekano ya zwiwo kha zwiṭori.
4	U fhindula mbudziso dza thuthulamuhumbulo (<i>higher-order</i>) dzo disendekaho nga tshibveledzwa tshe tsha vhaliwa.
5	U a bula uri tshiṭori tsho takalelwa naa khathihi na u imelela phindulo yawe.
6	U a bula mihumbulo yawe malugana na zwa midia wa u ganḡisa sa magurannḡa, mimagazini, zwifanyiso na phosiṭara.

U NḠWALA	
Notsi dza mudededzi / mugudisi:	
<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise nyito dza u nḡwala ha tshigwada kha u sumbedza maitela a u nḡwala (u pulana, mvetomveto na u anḡadza). • Kha vha nḡee vhana fureme ya u nḡwala i no ḡo vha thusa u nḡwala zwiṭori zwavho. 	
Mugudi:	
1	U shela mulenzhe kha thesirano ya u nanga thoho ya u nḡwala ngayo.
2	U peḡeṭa nga ngona maipfi o ḡoweleaho a lingedza u peḡeṭa maipfi e a si a ḡowele a tshi shumisa nḡivho yawe ya foniki.
3	U ḡifhaṭela tshisiku tshawe tsha maipfi na thalusamaipfi yawe.
4	U vhalela phathinara yawe zwe a nḡwala.
5	U vhala na u amba na phathinara yawe nga zwe ene a nḡwala.
6	U ita mishumo ya u nḡwala, hu tshi katelwa u pulana, mvetomveto na u anḡadza:
a	Phara ya 1-2 dza mafhungo a no swika a malo, nga tshenzhelo ya ene muḡe kana zwiwo.
b	Phara dza 2 dza mafhungo a no swika fumi, nga ha tshenzhelo yawe ene muḡe kana zwiwo.
c	U shumisa kuambele ku no nga 'kale-kale ho vha hu na' na 'magumoni azwo/pheleledzoni yazwo.'
d	U dzudzanya mafhungomatsivhudzi kha tshati kana thebuḡu.
e	U edzisa u shumisa maipfi (ḡiedza), a tshi nḡwala tshirendo tshi sa konḡi kana luimbo lu sa konḡi.
7	U topola na u shumisa luambo nga ngona, hu tshi katelwa:
a	Ndongazwiga: zwitopo, khoma, tshigambudziso, tshigagarukela, maḡeḡeredanzi.
b	Tshifhinga tsha zwino/Likhathi ḡa ndi.
c	Tshifhinga tsho fhiraho/Likhathi ḡa ndo.
d	Tshifhinga tshi ḡaho/Likhathi ḡa ḡo.
e	U dubekanya maipfi, sa: tsha u thoma, tshi tevhelaho na tsha u fhedza.

U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U nḡwala)

- Inwe ya nḡila dza khwiḡesa dza u vha na vhuṭanzi ha u shumisa zwavhuḡi tshifhinga tsho avhelwaho lune vha funza zwikili zwoṭhe zwi re kha ATP, ndi u thoma rothini ya u guda luambo.
- Afho fhasi hu na rothini ya vhege nga vhege ye ya anganywa (dzinginywa), ine vha nga i shumisa kha saikiḡi ya vhege mbili.
 - Rothini iyi i shumisa TSHIFHINGA TSHI RE FHASISA kha Luambo lwa Hayani (awara dza 7.)
 - Heyi rothini yo itiwa uri i shumisee kha gireidi dzoṭhe.

Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo

DUVHA	TSHITENWA/TSHIPIDA	NYITO	TSHIFHINGA: GUṬE	TSHIFHINGA: L&S	TSHIFHINGA: R&P	TSHIFHINGA: HW	TSHIFHINGA: W
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	MUṆWALO	U linga hu si ha fomaḷa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U ṆWALA	U ṅwala na vhagudi na u ṅwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni / U vhala nga tshigwada ha u tou sumbiwa ṅḍila.	Minete ya 30		Minete ya 30		
Ḳavhuhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumi miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷeḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
Ḳavhuraru	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷeḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U ṆWALA	U ṅwala na vhagudi na u ṅwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki/mibvumo.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅa	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅatanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
			Awara dza 7	Minete ya 45	Awara dza 4 Minete ya 30	Minete ya 45	Awara ya 1

Vha a kona u zwi vhona uri tshifhinga tshe tsha avhelwa tshitenwa tshinwe na tshinwe tsho tea?

Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha t̄hōḁea dza ATP)

- Ngauri hu tea u aluswa zwikili zwinzhi zwinzhi zwi no fana, u nga vha muhumbulo wavhuḁi u ita nyito dzi no fana kana u yelana vhege in̄we na in̄we.
 - Hezwi zwi ita uri vha vhe na vhuḁanzi uri vha gudisa zwikili zwoḁthe zwi no t̄oḁiwa nga ATP.
 - Zwi dovha hafhu zwa ita uri u funza na u guda zwi shume zwavhuḁi, ngauri arali vhone na vhagudi vha vhuya vha t̄alukanya nyito idzi, a vha tshinyi tshifhinga vha tshi khou t̄alutshedza.
- Puḁane i re afho fhasi i vha anganyela nyito dzo vhekanywaho nga sisiteme dzine vha nga dzi ita vhege in̄we na in̄we u itela u fusha t̄hōḁea dza ATP.
- Hune ha tea u funziwa zwikili zwo tiwaho kana magudiswa o tiwaho (u ya nga ATP) nyito dza u funza izwi zwithu na dzone dzi tea u katelwa henefha.
- Mulaedza: Vhadededzi/Vhagudisi vha tea u shumisa nyito dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE he zwa tea.

DUVHA	TSHITEḂWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ḁivhadze thero. • Kha vha funze maipfi a 3 a ḁivhaipfi ya thero. • Kha vha funze luimbo kana tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha t̄halusamaipfi dza vhone vhaḁe.
	MUḂWALO	U linga hu si ha fomaḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ite u linga hu si ha fomaḁa u itela u vhona arali vhagudi vha tshi kha ḁi elelwa mibvumo na maipfi e a funziwa kale. • Kha vha ri vhagudi vha ḁwale maipfi a 10 ane a bviswa kha ngudo dza foniki na kha maipfimaḁowelwa. • Kha vha ite na u t̄ola muḁwalo – kuvhumbelwe kwa maḁedere, madanzi, zwikhala (mavhaka.)
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THANGELAUVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thangelauvhala. • Kha vha sumbedze vhagudi zwifanyiso zwi no bva kha tshiḁori. • Kha vha ri vha ambe nga zwi no khou bvelela. • Kha vha ri vha bvumbe (u humbulela.)
	U ḂWALA (Vhege ya 1 ya saikili)	U ḁwala na vhagudi na u ḁwala nga maga: U PULANA.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhudze vhagudi t̄hoho ya u ḁwala ngayo. • Kha vha vhudze vhagudi mushumo wa u ḁwala we vhone vha vha nangela, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Phara dza 1-2 dza mafhungo a 8. b Phara dza 2 dza maipfi a 10. • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha PULANELA hani u ḁwala • Kha vha ri vha vha fhe mihumbulo ya puḁane iyi (u ḁwala ha tshigwada.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha ḁwale puḁane dza vhone vhaḁe (a hu kopeliwi zwa muḁwe.)

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiġi)	U Ŋwala na vhagudi na u Ŋwala nga maga: U DZUDZANYA/ EDITHA.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha Ŋwale mvetomveto yavho kha bodo. • Kha vha Ŋwale mutevhe wa u dzudzanya/ editha kha bodo. • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha EDITHA hani zwe vha Ŋwala vha tshi shumisa mutevhemuṭoli (u Ŋwala ha tshigwada.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha edithe zwe vhone vhaṅe Ŋwala kana zwa phathinara yavho.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiġasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalana (u vhalana ha vhavhili kana u vhalana ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhalana kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḡowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḡeveḡe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhalana e eṭhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuvhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiṭeme) • Kha vha gudise vhagudi u vhalana mubvumo muswa. • Kha vha vha gudise u vhalana maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa na mibvumo ye ya funziwa kale (maipfi a no vhalea – u dikhoudea.) • Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ṭhukhulwa na u fhaṭiwa hani. • Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.
	MUŊWALO	Kha vha funze ḡeḡere ḡiswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> • Ndi muhumbulo wavhuḡi wa u ananya (metshisa) muṅwalo na fonetiki. • Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa ḡeḡere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muṅwalo wa u pomba.) • Kha vha gudise vhagudi kuṅwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo. • Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ḡeḡere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi. • Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuvhili	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA U RANGA.	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala ha U ranga. • Kha vha vhalele vhagudi tshiṭori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa. • Vha ite vha tshi ima uri vha ṭalutshedze arali zwi tshi ṭoḁea. • Kha vha sumbe na u ṭulutshedza zwiṭalusi zwa luambo, hu tshi kalelwa na: <ul style="list-style-type: none"> a Ndongazwiga. b Zwifhinga/Makhathi – tsho fhiraho/ḷa ndo, tsha zwino/ḷa ndi, tshidaho/ḷa ḁo c U tevhekanya maipfi. • Vho no fhedza u vhala, kha vha vhudzise mbudziso dzi no nga hedzi: <ul style="list-style-type: none"> a U elelwa (nnyi, ngafhi, lini, mini, nz) b Thevhekano (ho bvelela mini u thoma, ha tevhela, tsha u fhedza.) c Mihumbulo na ṭhalutshedzo/nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.)
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḷasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḁowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḷeveḷe yavho. • Kha vha thetshelese mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala e eṭhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ľavhuraru	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraĽa	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha funze maipfi a 3 a Ľivhaipfi ya thero. • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha tĽhalusamaipfi dza vhone vhaĽe. • Kha vha ite inwe nyito ya oraĽa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Mafhungo (Nyusi) – Kha vha ri vhana vha 2 vha anetshele mafhungo b Vhutsila ha U anetshele TshiĽori – Kha vha ri vhana vhoĽhe vha Ľisikele zwiĽori zwa thero dzavho vha anetshele phathinara dzavho c Mitambo – Kha vha tambe mutambo wa luambo d Miswaswo – Kha vha ri vha vha 2 vha ite miswaswo kana thai e Kha vha vha vhigele murahu malugana na mushumo wa tshigwada. f Kha vha thetshelese na u fhindula muambi ane a si vhone.
	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiĽeme) • Kha vha gudise vhagudi u vhalala mubvumo muswa • Kha vha vha gudise u vhalala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa na mibvumo ye ya funziwa kale (maipfi a no vhalea – u dikhoudea) • Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a tĽhukhulwa na u fhaĽiwa hani • Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE
	MUŊWALO	Kha vha funze ĽeĽere Ľiswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> • Ndi muhumbulo wavhuĽi wa u ananya (metshisa) muŊwalo na fonetiki • Kha vha gudise vhagudi kuŊwalele kwa ĽeĽere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muŊwalo wa u pomba) • Kha vha gudise vhagudi kuŊwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo • Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ĽeĽere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi • Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lavhuraru	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiġi)	U Ŋwala na vhagudi na u Ŋwala nga maga MVETOMVETO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u Ŋwala • Kha vha Ŋwale puġane yavho kha bodo • Kha vha Ŋwale fureme ya u Ŋwala kha bodo • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa MVETOMVETO dza zwine vha khou Ŋwala (u Ŋwala ha tshigwada) • Kha vha vudze vhagudi uri vha shumise puġane na muhanga (fureme) kha u Ŋwala mvetomveto dzavho vhone vhaŋe
	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiġi)	U Ŋwala na vhagudi na u Ŋwala nga maga U ANĊADZA NA U ŊEKEDZA/KUMEDZA	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u Ŋwala • Kha vha Ŋwale mvetomveto yavho i re na nzudzanyo (zwo edithiwaho) kha bodo ya tshoko • Kha vha lavhelese hafhu mvetomveto • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa u ANĊADZA zwe vha Ŋwala nga u Ŋwalulula hu na vhudele hu si na vhukhaxhi, na nga dzhenisa nyolo/zwifanyiso • Kha vha vhudze vhagudi vha anĊadze zwe vha Ŋwala vhone vhaŋe • Kha vha vhudze vhagudi vha ŧalutshedze phathinara dzavho zwe vha Ŋwala – u vhala zwe vhone vhaŋe vha Ŋwala na zwo Ŋwalwaho nga vhaŋwe.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiġasi yoŧhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eŧhe) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE • Kha vha vhidze tshigwada tshiŧuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaĊowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ŋea tshigwada maŋwalwa (tshibveledzwa) a re kha ġeveġe yavho • Kha vha thetshelese mugudi muŋwe na muŋwe a tshi vhala e eŧhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṅa	U VHALA NA FONIKI	Nḡowenḡowe ya foniki.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Lāvhuvhili na Lāvhuraru. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḡasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye/tḡanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha tḡukhule maipfi a bve mibvumo. c Kha vha paḡule maipfi a bve madungo. d Kha vha tḡukhule maipfi a bve mibvumomirangeli na mibvumomitevveli. e Kha vhee maipfi e kha miḡa ya maipfi i no fana. f Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana na vhagudi U VHALA HA VHUVHILI	<ul style="list-style-type: none"> • U vhalana ha Vhuvhili • Kha vha vhalele vhagudi tshiḡori vha tshi elelana na u sumbedza u nyanyuwa • Vho no fhedza u vhalana, kha vha vhudzise mbudziso dzi no katela: <ul style="list-style-type: none"> a Thevhekano (ho bvelela mini u thoma, ha tevhela, tsha u fhedza.) b Mihumbulo na tḡalutshedzo./nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.) c Mbudziso dza tḡuḡhulamuhumbulo (<i>higher-order</i>) (ni vhona u nga / arali no vha ni ___ no vha ni tshi ḡo ita mini / ni a kona u zwi tḡalukanya (u zwi livhanya) na ... / nz.) • Kha vha ri vhagudi vha sike mbudziso dzavho vhona vhaḡe dzi no kwama tshibveledzwa/maḡwalwa, vha dzi vhudzise phathinara dzavho.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIḡWE NA TSHIḡWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḡasi yoḡhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalana (u vhalana ha vhavhili kana u vhalana ha mugudi e eḡhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhalana kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiḡuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḡowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ḡea tshigwada maḡwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḡeveḡe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muḡwe na muḡwe a tshi vhalana e eḡhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṭanu	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha funze maipfi a 3 a ḡivhaipfi ya thero • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade • Kha vha ite inwe nyito ya oraḷa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vhee vhagudi kha zwigwada vha ambe nga ha tshibveledzwa, vha tshi shumisa fureme – vha bule vhuḡipfi havho na mihumbulo na u imelela phindulo dzavho (Ndo takalela... / A tho ngo takalela... / Ndi vhona u nga tshibveledzwa itshi tsho ṅwalelwa u ... b Vhutsila ha U anetshela Tshiṭori – Kha vha ri vhagudi vha shume nga zwigwada vha ite tshiṭori tsha thero tsha tshigwada tshoṭhe.
	U VHALA NA FONIKI	Nḡowenḡowe ya foniki..	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Lāvhuvhili, na miṅwe mibvumo ye ya funziwa kha themo ino. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḷasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye/ṭanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha ṭhukhule maipfi a bve mibvumo c Kha fhaṭe maipfi vha tshi shumisa mibvumo – Ṭhalamaipfi. d Kha ṅwale mafhungo a vhone vhaṅe vha tshi shumisa maipfi a foniki. e Kha vha ite nyito dzo teaho dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE.
	U VHALA NA FONIKI	U vhalana na vhagudi THEVHELAVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thevhelaavhala. • Kha vha ite nyito ya u sedza tshiṭori kha ḷeveḷe ya vhudzivha, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a ḷitambwa – Kha vha vhea vhagudi nga zwigwada vha ite ḷitambwa ḷa tshiṭori. b Magumo maswa – kha vha ri vhagudi vha ite magumo maswa a tshiṭori vha a vhudze phathinara dzavho. c U toolola tshiṭori sa tshigwada – muṅwe na muṅwe kha tshigwada u anetshela tshipiḡa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. d U toolola tshiṭori na phathinara – muṅwe na muṅwe kha phathinara idzi u anetshela tshipiḡa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. e U nweledza – mugudi muṅwe na muṅwe u u vhudza phathinara yawe uri tshiṭori tshi amba nga ha mini nga mafhungo a 2-3. f Kha hu buliwe vhuḡipfi na mihumbulo na u imelela phindulo. g Kha vha fhe vhagudi vho fhambanaho zwikhala zwa u vhiga malugana na mushumo wa tshigwada.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Īavhuṭanu	U VHALA NA FONIKI	U vhalala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kīlasi yoṭhe fhasi i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhalala (u vhalala ha vhavhili kana u vhalala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhale zwi no bva kha bugu dza u vhalala kana kha Bugu ya Mishumo ya DBE. • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḍowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ṅeveṅe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhalala e eṭhe.

Vho zwi vhona uri rothini dzo shumisiwa kha tshiteṅwa tshiṅwe na tshiṅwe? Kha vha sedze vha vhone arali ho dzhenisiwa rothini dzoṅhe:

NYITO DZA ORALA

Musumbuluwo: Kha vha ḍivhadze thero, vha funze ḍivhaipfi, vha funze luimbo kana tshidade

Ḳavhuraru: Kha vha funze ḍivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

Ḳavhuṅanu: Kha vha funze ḍivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito iṅwe-vho.

FONIKI NA MUṅWALO

Musumbuluwo: Kha vha ite u linga hu si ha fomaḷa vha tshi ṱola ṅḍivho ya foniki na muṅwalo

Ḳavhuvhili: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḷedere na maipfi.

Ḳavhuraru: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḷedere na maipfi.

Ḳavhuṅa: Kha vha ite nyito ya ṅdowenḍowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

Ḳavhuṅanu: Kha vha ite nyito ya ṅdowenḍowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

U VHALA NA VHAGUDI

Musumbuluwo: Thangelauvhala

Ḳavhuvhili: U vhala ha U ranga.

Ḳavhuṅa: U vhala ha Vhuvhili.

Ḳavhuṅanu: Thevhelauvhala.

U ṅWALA

Vhege ya 1 Musumbuluwo: U pulana.

Vhege ya 1 Ḳavhuraru: Mvetomveto.

Vhege ya 2 Musumbuluwo: U dzudzanya.

Vhege ya 2 Ḳavhuraru: U anḍadza na U ṅekedza.

Izwi zwi a pfaḍza naa? Vha nga ita tshanduko ifhio?

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḡila

Sa mudededzi / mugudisi wa vhuimo ha muteo, vhuḡifhinduleli havho vhuhulwane ndi u vha na vhuḡanzi uri vhagudi vhoḡhe vha a kona u vhala!

Dziḡwe dza tsumbandila dzi sa konḡi dzine vha nga tevhela dza u funza foniki ndi hedzi:

- 1 Kha vha vhe na vhuḡanzi uri vha na phurogireme ya foniki yo fhelelaho, ine ya katela mibvumo yoḡhe ya luambo lwavho.**
 - Phorigireme ya Foniki ya NECT ya HL ya Tshivenḡa yo dzheniswa afho fhasi – kha vha pfe vho vhofoholwa vha i shumise, kana vha shumise phurogireme iḡwe na iḡwe ye ya tiwa nga vundu (phurovintsi), tshiḡiriki kana tshikolo.
- 2 Kha vha shumise phurogireme yavho ya foniki hu na u tevhkana ha zwithu (nga sisiḡeme). Kha mubvumo muḡwe na muḡwe:**
 - Kha vha vhe na vhuḡanzi uri vhagudi vha a kona u pfa mubvumo uyu, nahone vha a kona u u topola kha ipfi.
 - Kha vha funze vhagudi vhushaka vhukati ha ḡeḡere na mubvumo – uri mubvumo u vhone nga nḡila ḡe.
 - Kha vha ite nḡowenḡowe ya u vanganya mubvumo na miḡwe mibvumo vha tshi vhumba maipfi.
 - Kha vha vhale maḡwalwa/zwibveledzwa zwi re na maipfi a no shumisa mubvumo uyu.
 - Tshifhinga tshoḡhe, kha vha vusuludze mibvumo yoḡhe ye ya funziwa.

Dziḡwe dza tsumbandila dzi sa konḡi dzine vha nga tevhela dza u funza u vhala ndi hedzi:

- 1** Kha vha vhekanye vhagudi kha zwigwada zwa u vhala zwa vhukoni hu no lingana.
- 2** Kha vha vhidze tshigwada tshiḡwe na tshiḡwe tshi vha vhalele luthihi nga vhege.
- 3** Kha vha thetshesele vhavhali vha no khou kundelwa luvhili kana luraru nga vhege.
- 4** Kha vha shumise maḡwalwa o teaho ḡeveḡe – kha zwiḡwe zwigwada, vha nga tea u vha thusa nga u vusuludza mibvumo na u fhaḡa maipfi.
- 5** Musi vha tshi khou shuma na tshigwada, kha vha thetshesele musi mugudi muḡwe na muḡwe a tshi vhala o ima nga eḡhe.
- 6** Kha vha gudise vhagudi uri vha dzulele u bula maipfi ane vha si a ḡivhe – musi mugudi a tshi swika kha ipfi ḡine a si kone u ḡi vhala, kha vha mu thuse u ḡi bula. Vha songo ḡi pfuka kana vha vhidza muḡwe ḡwana uri a ḡi vhale.
- 7** Nga tshifhinga tsha u vhala na vhagudi hu na u sumbiwa nḡila, kha vha vhee vhagudi nga phere uri vha ite nyito dza u vhala vhe nga tshavho, ngeno vhone vha tshi khou shuma na tshigwada tshiḡuku.

Phurogireme ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani

- Zwi na ndeme uri vha funze vhagudi mibvumo yoṭhe ya luambo lwavho.
- Mibvumo ye ya funziwa kha phurogireme ya Foniki ya NECT yo dubekanyiwa kha mutevhe u re ngei fhasi – kha vha i shumise sa tsumbandila, vho vhofoholowa.
- Nga nṭhani ha dwadze, vhunzhi ha vhana vho balelwa u funzwa foniki dzi re na ndeme.
- Kha vha wane uri ndi mibvumo ifhio ine vhagudi vha i ḍivha na ine vha sa i ḍivhe, vha shumise phurogireme iyi nga sisiṭeme, u itela u thivha tshifhinga tsha u guda tshe tsha lozwea.

Kha vha vhe na nzhele:

- Mibvumo i re kha **tshibuḷoko tshisetha** yo bulwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 4 (i tshi katelwa kha mibvumo yoṭhe ya leḍere ḷithihi)
- Vha lingedze u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vhavho vha a ḍivha mibvumo iyi.
- Vha tshi engedza kha zwenezwi, kha vha funze vhagudi vhavho mitshila yo ḍowelwaho i no ṭhaphudza maipfi ya: ‘-ho’ na ‘-ni’ (wa mabulafhethu – sa ‘hayani’ na ‘mvulani’)

FONIKI DZA TSHIVENḌA				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUEA / VHALEA			
a				
b	b-a-b-a = baba	b-aa = baa		
e	e-b-a = eba			
m	m-a-b-a = maba	m-e-m-e = meme	m-e-m-a = mema	
o	o-m-o = omo	o-m-a = oma	o-m-b-a = omba	
f	f-e-m-a = fema	f-o-m-o = fomo	f-a-m-a = fama	
u	u-b-a = uba			
l	l-a-l-a = lala	l-u-m-a = luma	l-e-m-a = lema	
i	i-m-a = ima	i-m-e-l-a = imela	i-l-a = ila	
g	g-a-g-a = gaga	g-u-m-a = guma	g-u-l-u = gulu	
h	h-u-m-a = huma	h-u-m-i = humi	h-o-l-a = hola	
d	d-a-d-a = dada	d-a-m-u = damu	d-e-m-e = deme	
ḑ	ḑ-u-l-a = ḑula	e-ḑ-e-l-a = eḑela	ḑ-a-b-a = ḑaba	
k	k-a-l-a = kala	k-u-m-a = kuma	k-e-l-a = kela	
p	p-a-l-a = pala	p-i-m-a = pima	p-a-t-a = pata	
n	n-a-k-a = naka	n-a-n-g-a = nanga	n-i-p-i = nipi	
ṅ	ṅ-a-m-a = ṅama	ṅ-u-l-a = ṅula	ṅ-o-k-a = ṅoka	
ṇ	ṇ-a-l-a = ṇala	g-o-ṇ-o-ṇ-o = goṇoṇo	ṇ-e-n-a = ṇena	
s	s-a-s-e = sase	s-e-m-a = sema	s-i-m-a = sima	
t	t-a-t-a = tata	t-e-t-a = teta	t-o-t-a = tota	
w	w-a-w-e = wawe	w-i-n-a = wina	w-e-l-a = wela	

FONIKI DZA TSHIVENḂA				U ṲOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
x	x-a-x-a-r-a = xaxara	x-o-x-o = xoxo	x-u-x-u-x-u = xuxuxu	
v	v-a-l-a = vala	v-u-l-a = vula	v-e-t-a = veta	
y	y-o-y-o = yo-yo	y-e-l-a-n-a = yelana		
z	z-i-p-i = zipi	z-i-g-i-z-a-k-a = zigizaka	z-o-z-o = zozo	
r	r-e-m-a = rema	r-u-m-a = ruma	r-i-d-i-l-i = ridili	
zw	zw-e-l-a = zwela	zw-i-m-b-a = zwimba	zw-ie-n-d-a = zwienda	
bv	bv-u-m-a = bvuma	bv-i-s-a = bvisa	bv-a-n-i = bvani	
nd	nd-i-m-a = ndima	nd-e-m-e = ndeme		
Ḃ	Ḃ-a-l-a = Ḃala	Ḃ-e-vh-e = Ḃevhe	Ḃ-i-l-a = Ḃila	
nt	nt-o-t-a = ntota	nt-e-n-d-a = ntenda	nt-a-m-a = ntama	
nw	m-i-nw-e = minwe	nw-i-s-a = nwisa	k-o-nw-a = konwa	
ng	ng-o-m-u = ngomu	t-a-ng-a = tanga	t-e-ng-a = tenga	
nk	nk-e-l-a = nkela	nk-u-l-a = nkula	nk-o-n-a = nkona	
vh	vh-a-l-a = vhala	vh-ea = vhea	vh-o-n-a = vhona	
dz	dz-u-l-a = dzula	dz-a-m-a = dzama	dz-i-m-a = dzima	
dw	g-o-dw-a = godwa	g-i-g-i-dw-a = gigidwa		
Ḃw	g-o-Ḃw-a = goḂwa	vh-a-Ḃw-a = vhaḂwa	k-o-Ḃw-a = koḂwa	
hw	hw-a-l-a = hwala	hw-i-vh-a = hwivha		
gw	gw-e-l-a = gwela	gw-a-l-a = gwala		
lw	lw-e-l-a = lwela	m-a-lw-a = malwa		
Ḃw	a-Ḃw-a = aḂwa			
pw	pw-a-Ṳ-u-l-a pwaṲula	m-a-pw-a-pw-a-l-a-l-a = mapwapwalala		
mw	mw-e-mw-e-l-a = mwemwela			
sw	sw-a-y-a = swaya	sw-i-m-a = swima	sw-e-l-a = swela	
Ḃw	Ḃw-a-t-a = Ḃwata	Ḃw-e-n-d-a = Ḃwenda	Ḃw-a-vh-o = Ḃwavho	
Ṳw	Ṳw-e-l-a = Ṳwela	Ṳw-i-s-a = Ṳwisa	Ṳw-a = Ṳwa	
kw	kw-e-t-a = kweta	kw-a-t-a = kwata		
mb	mb-a-l-o = mbalo	mb-i-l-a = mbila	mb-u-l-a = mbula	
dy	dy-a-m-b-i-l-a = dyambila	dy-e-l-o = dyelo		
ny	ny-a-l-a - nyala	p-o-ny-a - ponya		
vh	vh-ea = vhea	vh-o-m-b-a = vhomba	vh-ia = vhia	
nz	nz-a-m-b-o = nzambo	nz-ie = nzie		
fh	fh-o-l-a = fhola	fh-a-Ṳ-a = fhaṲa	fh-i-r-a = fhira	

FONIKI DZA TSHIVENḐA				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUEA / VHALEA			
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-h-u = khuhu	kh-o-kh-o = khokho	
th	th-a-th-a = thatha	th-o-l-a = thola	th-i-vh-a = thivha	
ph	ph-e-ph-o = phepho	ph-a-l-a = phala	ph-u-l-a = phula	
pf	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	pf-e-l-a = pfela	
mm	mm-e = mme	mm-b-i-dz-a = mmbidza	mm-b-u-dz-a = mmbudza	
nnd	nnd-e-m-a = nndema	nnd-u-m-a = nnduma	nnd-i-l-e-l-a = nndilela	
nḑ	nḑ-i-vh-a = nḑivha	nḑ-e-l-a = nḑ-e-l-a	nḑ-a = nḑ-a	
mv	mv-u-l-a = mvula	mv-e-l-e-l-e = mvelele		
mmv	mmv-i-s-a = mmvisa	mmv-a-l-e-l-a = mmvalela		
tsh	tsh-i-k-o-l-o = tshikolo	tsh-e-n-a = tshena	tsh-o-vh-a = tshovha	
mmb	mmb-u-dz-a = mmbudza	mmb-a-n-g-i-s-e-n-i = mmbangiseni	mmb-o-n-i-s-e-n-i = mmboniseni	
ndz	ndz-u-m-b-a = ndzumba	ndz-e-m-b-a = ndzemba		
khw	khw-e-vh-a = khwevha	khw-a-l-i = khwali		
dzh	dzh-u-l-u = dzhulu	dzh-e-n-a = dzhena	dzh-ia = dzhia	
nzh	l-u-nzh-i = lunzhi	nzh-a-r-a = nzhara	g-a-nzh-e = ganzhe	
nzw	nzw-e-l-u-l-e = nzwelule	nzw-ii! = nzwii!		
nkhw	nkhw-a-l-a = nkhwala	nkhw-e-s-a = nkhwesa	nkhw-e-l-e-l-e-n-i = nkhweleleni	
pfh	pfh-e-ḡ-e = pfheḡe	pfh-a-l-a = pfhala	pfh-i-w-a = pfhiwa	
fhw	fhw-u-fhw-a = fhufhwa	pfh-u-fhw-a = pfhufhwa		
nyw	ṭ-a-n-g-a-nyw-a = ṭanganywa	vh-e-k-a-nyw-a = vhekanywa	vh-o-fh-e-k-a-nyw-a = vhofhekanywa	
mphy	kh-o-mphy-u-th-a = khomphyutha	mphy-e = mphye		
thy	thy-e-thy-e-n-y-ea = thyethyenyeya			
uu	d-uu = duu	m-uu-n-g-a = muunga	m-uu-m-b-a = muumba	
oi	l-oi-w-a = loiwa	th-oi = thoi	p-oi-dz-a = poidza	
ue	m-ue-l-o = muelo	m-ue-dz-i = muedzi	m-ue-m-b-e = muembe	
ai	m-ai-t-e-l-e = maitele	ai-n-a-- = aina	w-ai-n-i = waini	
eu	dz-eu-l-a = dzeula	vh-eu-l-a = vheula		
uo	m-uo-m-v-a = muomva	m-uo-k-i = muoki		
ia	m-ia-n-o = miano	s-ia-n-a = siana	vh-ia = vhia	
ou	kh-ou = khou	t-ou = tou	ṭ-o-l-ou = ṭolou	
ea	vh-ea = vhea	s-ea = sea	r-ea = rea	

FONIKI DZA TSHIVENDA				U ȚOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
ui	m-ui-l-a = muila	m-ui-n-g-a-m-e-l-i = muingameli		
aa	m-aa-n-ǰ-a = maanǰa	s-aa-th-u = saathu	b-aa = baa	
ae	m-ae-l-e = maele	s-w-ae-l-a = swaela	M-ae-m- u = Maemu	
l	l-i-t-o = liȚo	l-e-l-o = lelo	l-e-l-a = lela	
tzh	tzh-e-m-a = tzhema	tzh-e-t-a = tzheta		
iu	tsh-iu-l-u = tshiulu	m-iu-m-o- = miumo	m-iu-n-g-a = miunga	
ie	s-w-ie-l-a = swiela	dzh-ie-l-a = dzhiela	tsh-ie-n-g-e = tshienge	
oo	m-b-oo! = mboo!	tsh-o-t-oo! = tshotoo!		
ee	vh-ee = vhee	tsh-ee = tshee	s-ee- = see	
ii	l-ii-vh-a = liivha	n-ii = nii		

Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo

- Nzudzanyo na Ndongangudo ya kharikhulamu i no do tevhela i shumisa rothini na nyito zwe zwa talutshedzwa ngei ntha.

ATP

- Hu na Nzudzanyo na Ndongangudo dza 5 x dzi songo nwalwaho tshithu, dzine vha nga dzi shumisa kha u pulana na u londa (u thirekha) kufunzele kwa kharikhulamu kha themo.
- Vha nga nanga u ita ndovhololo kha Vhege dza 9 na 10.
- Arali vha tshi zwi takalela, kha vha diitele rothini na nyito dzavho vhone vhaṅe, fhedzi vha vhe na vhuṅanzi uri dzi tevhedza thoḏea dza CAPS na dza ATP.
- Vha kone u diitela Nzudzanyo na Ndongangudo dzavho vhone vhaṅe dza kufunzele kwavho kwa kharikhulamu kha Themo ya 4.

Vha elelwe, phurogireme yo dzudzanywaho ya u guda ya NECT Gireidi 1-3 Luambo lwa Hayani i a wanala na u daunuloudiwa kha: www.nect.org.za

Thero ya 1:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:	NYITO YA THEVHELAUVHALA:	NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ṀWALA	ṀHOHO NA MUSHUMO:	ṀHOHO NA MUSHUMO:	ṀHOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:	NOTSI:	NOTSI:	

Thero ya 2:

Nyito	Vhege ya 1	U ɣola	Vhege ya 2	U ɣola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	U t̄ola
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:	THOHO NA MUSHUMO:	THOHO NA MUSHUMO:	U t̄ola
GGR	NOTSI:	NOTSI:	NOTSI:	U t̄ola

Thero ya 3:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAṀWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ṀWALA	ṀHOHO NA MUSHUMO:		ṀHOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 4:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	T̄HOHO NA MUSHUMO:		T̄HOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 5: Ndovhololo

Nyito	Vhege ya 1	U ɥola	Vhege ya 2	U ɥola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZINWE-VHO:		NYITO DZINWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPIFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	T̄HOHO NA MUSHUMO:		T̄HOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Phurogireme ya U linga

U lingela U khwiṅisa

- **Mutevhemuṭoli** u no ḑo tevhela u katela zwikili zwa ndeme zwa nyaluso ya **u vhala na u ṅwala (litheresi)** zwine vhagudi vhavho vha tea u zwi konesa kha vhuimo uhu kana luṭa.
- Hezwi ndi **zwikili zwiḥulwane zwa u vhala na u ṅwala** zwine **vhagudi vhoṭhe vha tea u zwi wana** musi **Gireidi ya 3 i tshi khunyelela**.
- A huna ṅḑila ya u khauledza kana i si konḑi ya u londa ‘U lingela U khwiṅisa’, kana ‘U linga ha Fomethivi’.
- U itela u vha thusa kha u ita izwi nga ṅḑila i no vhuiedza, vha nga tama u ita zwi tevhelaho:
 - U ita **bugu ya u rekhoda u linga**, ine vha ḑo dzula vhe nayo tshifhinga tshoṭhe.
 - Bugu iyi i tea u ṅwaliwa uri TSHIPHIRI.
 - Kha vha vhe na khethekanyo ya mugudi muṅwe na muṅwe** buguni iyi.
 - Ḑuvha loṭhe, **kha vha vhe na nzhele na kushumele kwa vhagudi, vha ite notsi dza zwine vha khou zwi vhona** malugana na zwikili izwi.
- Kha vha ṭhogomele tshoṭhe **vhagudi vhane vha sa sumbedze mvelaphanda**, nahone **vha shume navho** u itela u tandulula na khaedu dzavho.

Mutevhemuṭoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)

ZWIKILI ZWA NDANGO (EXECUTIVE FUNCTION)	✓
Mugudi: U tevhedza mikano na zwe zwa lavhelelwa (ndavhelelo.)	
U a kona u langa nyanyuwo yawe/vhuḑipfi hawe.	
U a kona u shuma nga eṭhe.	
U a shumisana na vhaṅwe musi e kha tshigwada.	
U tou fombe kha mishumo na u i phetha nga tshifhinga tshi no ṭanganedzea.	
U a kona u elelwa na u ṭuma zwe a guda kale na zwine a khou guda zwino.	
U a kona u thoma na u fhaṭa vhusaka havhuḑi na vhaṅwe.	
U a konḑelela khaedu – ha tendi u kundiwa.	
U THETSHELESA NA U AMBA	✓
Mugudi: U alusa na u shumisa ḑivhaipfi ine ya endeleda u serekana (u konḑa.)	
U a tevhedza ndaela.	
U a vhudzisa mbudziso.	
U a fhindula mbudziso nga ṅḑila kwayo, a tshi shumisa mafhungo ane a endeleda u serekana (u konḑa.)	
U a shumisa zwikili zwo teaho zwa u haseledza na u davhidzana.	
U ṬALUKANYA MIBVUMO NA FONIKI	✓
Mugudi: U a ṭhukukanya maipfi a bva mibvumo yo imaho nga yoṭhe a tshi tou i bula.	
U a vanganya mibvumo a vhumba maipfi a tshi tou a bula.	

U a kona u tšalukanya na u vhala mibvumo yothe ye ya funziwa (u guda nga ha vhushaka ha legere na mubvumo.)	
U a fhaṭa na u tšhukukanya maipfi o nwalihaho a tshi shumisa mibvumo ye ya funziwa.	
U VHALA	✓
Mugudi: Tshifhinga tshoṭhe, u a lingedza u dikhoua (u bula) maipfi maswa a tshi shumisa ndivho ya legere na mubvumo.	
U a vhala zwibveledzwa (maṅwalwa) zwi re kha bammbiri la mishumo a tshi tou elela nahone a sa khakhi.	
U PFESESA	✓
<i>Kha Vhuimo ha Muteo, zwikili izwi zwi tea u fhaṭiwa musi wa U vhala na Vhagudi – musi mudededzi / mugudisi a tshi khou vhalela nṭha zwibveledzwa zwi no konḡa.</i>	
Mugudi: U sumbedza u toḡou ḡivha na dzangalelo kha zwiṭori zwa u vhala na vhagudi.	
U fhindula mbudziso dza vhuṭuṭulanyelelwa (<i>recall questions</i>) nga ngona.	
U ṭahisa mihumbulo i no pfala na u i imelela musi a tshi fhindula mbudziso ya 'ngani'	
U a nweledza zwiwo zwihulwane zwa zwiṭori zwa u vhalela nṭha.	
U vhudza vhaṅwe ndivho kana mulaedza wa zwiṭori zwe zwa vhaliwa.	
U a kona u elelwa na u ṭuma zwiṭori zwe zwa vhaliwa kale na zwine zwa khou vhaliwa zwino.	
MUṆWALO	✓
Mugudi: U fara penisela na tsha u ṅwala nga ṅḡila yone – a tshi shumisa minwe miraru kha u fara.	
U a kona u sika maḡedere e a funziwa, a songo khakhea nahone a tshi vhalea.	
U ṅwala nga luvhilo lu no ṭanganedzea – u a kona u fhedza mushumo nga tshifhinga tsho tiwaho.	
U ṆWALA	✓
Mugudi: U shumisa u ṅwala kha u bvisela mihumbulo yawe khagala (ha ṅwalululi/ha kopi.)	
U ṅwala nga eṭhe (u dzhenisa mbiluni zwiṭirathedzhi zwa u ṅwala a zwi shumisa kha u khunyeledza mishumo ya u ṅwala.)	
U shumisa ndivho yawe ya u anana ha legere na mubvumo kha u ṅwala maipfi (muṅwalo wa u ḡisikela/wa ṭhoho yawe.)	
U vhalela vhaṅwe ngae zwe a ṅwala.	

U linga Vhukoni

- Vha nga **ḡiitela Mushumo wa U linga ha Fomaḡa (FAT)** wa vhone vhaṅe vha tshi tevhedza tsumbandḡila dze vha ṅewa kha **Khethekanyo ya 4 yo Vusuludzwaho ya CAPS.**
- Tshiṅwevho, ha sambula **ya FAT ya Themo ya 4** i re **afho fhasi**. Vha nga kha ḡi shumisa FAT iyi yo tou ralo, kana vha i shandulela u i shumisa kiḡasini yavho.
- Ho dzheniswa na 'khadi ya tshikoro' ine khayo vha nga dzhenisa mvelelo dza u lingiwa ha vhagudi ha tshiteṅwa tshiṅwe na tshiṅwe tsha magudiswa.

Ri na fulufhelo la uri tsumbandḡila iyi i ḡo vha thusa.

U shumisa Rubiriki

- Rubiriki dzi re afho fhasi dzi tevhela zwiṭalusi zwiṅa zwa ḽeveḽe.
- Dzi dovha dza sumbedza tsumbandila dza u pima (u reitha) ḽeveḽe inwe na inwe.
- Zwiṅwe hafhu, maraga yo avhelwa tshiṭalusi tshiṅwe na tshiṅwe zwi tshi ya nga khethekanyo. Hezwi zwi sumbedzwa kha zwitange tsini na tshiṭalusi.
- Vha nga shumisa zwipimi izwi kha u linga vhagudi vhavho nga ṅila dzo fhambanaho, zwi tshi langwa nga vundu (phurovintsi) ḽavho kana tshiṭiriki. Sa tsumbo:
 - a Vha nga nanga u wana ḽeveḽe i re tshikati kana vhuimo wa nyito ya u linga.
 - b Kana, vha nga nanga u ta maraga dzo teaho mugudi muṅwe na muṅwe.

Tsumbo:

- a Mudededzi wa Peter vho ita luswayo lwa tshifhambano kha zwe a kona u ya nga tshieli tsho tiwaho.
- b Vha wana uri zwifhambano izwi zwo ḽalesa kha ḽEVEḽE YA 2/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 3-4. Fhedzi-ha, u na tshikoro tshithihi tsha ḽEVEḽE YA 1/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 1-2. Zwenezwo-ha, vha mu fha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**
- c U bva afho, vha rekanya tshikoro tshawe u ya nga maraga dzo teaho tshieli tsho tiwaho. U wana maraga dza 5 kha dza 14, Musi vha tshi dzi kovha nga 2, u wana maraga dza 2.5 dzine vha dzi sendedza tsini kha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO / MPIMO 1-2	ḽEVEḽE YA 2 VHUIMO / MPIMO 3-4	ḽEVEḽE YA 3 VHUIMO / MPIMO 5-6	ḽEVEḽE YA 4 VHUIMO / MPIMO 7
TSHIELI TSHA 1	Mugudi u kona u anetshela zwipiḽa zwa tshiṭori hu si na ndunzhendunzhe zwi kha thevhekano yo khakheaho. (1-2)	Mugudi u anetshela tshipiḽa tsha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (3) ✗	Mugudi u anetshela vhunzhi ha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi hu na zwidodombedzwa zwo linganaho zwi no ita uri tshiṭori tshi pfale. (7)
TSHIELI TSHA 2	Mugudi u anzela u ima, a tshi timatima na u dovholola maipfi kana mafurase. (1-2)	Mugudi u a ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima na u dovholola maipfi kana mafurase. (3-4) ✗	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela, a tshi ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima kana u dovholola maipfi kana mafurase. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela nahone a tshi ḽifulufhela, a sa imi na u timatima kana u dovholola maipfi kana mafurase. (7)
TSHIELI TSHA 3	A hu na u shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, kana mugudi ha pfali. (1-2) ✗	Mugudi tshiṅwe tshifhinga u a shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, fhedzi a si tshifhinga tshoṭhe tshine a zwi kona. (3-4)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shumanyana. (5-6)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shuma tshoṭhe. (7)

Tshandulelo

- Kha vha shandulule maraga u bva kha 14 vha i ise kha vhuimo / mpimo (rating) wa 1-7 nga u kovha nga 2.

Ri na fulufhelo la uri tsumbandila iyi i do vha thusa

- *Zwi na ndeme uri vha elelwe uri mishumo ya u linga iyi na ngona dza u rekanya zwi tou vha nyanganyelo fhedzi kana madzinginywa.*
- *Kha vha shumise thodea dza u linga dza vundu (phurovintsi) la havho kana tshiti tsha havho.*

U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro									
Madzina a Vhagudi	U thetshelisa na U amba	Foniki	U vhala na U Pfesesa	Muñwalo	U ñwala	Nyangaredzo			
Nomboro ya Nyito ya U linga	Tsedzuluso ya kijašini	4.1	4.1	4.4	4.4				
1	U thetshelisa mtevhe wa ndaela dzo serekana ho nga vhuronwane.	U thetshelisa zwidodombedzwa zwi re kha tshitori a fhindula mbudzisoŭhahutshedzwa (open-ended questions.)	U fhaŭa maipfi a tshi shumisa mibvumo ye a funzwa ñahwaha.	U elela have a tshi vhala hu khou engedzea nahone o no vha na mutsindo.	U vhalela nŭha zwi no bva buguni e kha ŭeveŭe yawe. U shumisa maipfi maŭoweŭwa, foniki, na zwi kili zwa tšenguluso ya tshihumbwe na zwi re ngomu.	U fhindula mbudzisoŭswiti (dzo lumbama ho/literal questions). U a bvumba (humbulela). U vhekanya hafhu zwiwo nga thevhekano yone.	U kopola na u ñwala maipfi mapfufhi nga muñwalo wa u pomba.	U ñwala phara dza 1 2 (mathungo a 10) nga tshenzhelo ya ene muñe kana zwiwo. U shumisa ndongazwi ga yone. U shumisa zwiŭhinga nga ngona.	
2		4.2	4.3						
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									

Gireidi ya 2 Themo ya 4: Nyito ya U linga ha Fomaḷa ya Sambula

4.1: U THETSHELESA NA U AMBA / U PFESESA	
TSHIPIKWA	<p>U thetshelesa na u tou fombe kha mañwalwa u itela:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudzisotswititi nga ha mañwalwa. • U fhindula mbudzisoḥalutshedzwa nga ha mañwalwa. • U vhekanya zwiwo zwa mañwalwa nga ngona. • U a humbulela.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u bva kha Vhege ya 4 u swika kha Vhege ya 7 • Kha vha zwi ite nga Ḳavhuḡanu Ḳiñwe na Ḳiñwe nga tshifhinga tsha Nyito ya OraḲa: Therisano nga ha U vhala na Vhagudi kana nga Ḳavhuḡanu Ḳiñwe na Ḳiñwe nga tshifhinga tsha U vhala na Vhagudi: Nyito ya Thevhelauvhala.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise tshiḡori tsha u vhala na vhagudi tsha vhege yo fhelaho. • Kha vha dzudze kiḲasi uri i shume mushumo uyu. • Nga murahu, kha vha vhidze vhagudi nga muthihi nga muthihi vha ḡe desikeni yavho vha fhedzise u lingiwa. • Kha vha ri vhagudi vha fhindule mbudziso dza 1-2 dza luñwe na luñwe lwa tshaka dzi tevhelaho dza mbudziso dzi no kwama mañwalwa: <ul style="list-style-type: none"> Mbudzisotswititi nga ha Zwidombedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Nnyi...? 2 Mini...? 3 Lini...? 4 Hani...? 5 Ngafhi...? Mbudzisoḥalutshedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndi ngani ni tshi vhona u nga ...? 2 Ni a kona u vhona vhushaka ha ...? 3 Arali no vha nono vha ni tshi ḡo ita mini? Ngani? Thevhekano ya zwiwo <ol style="list-style-type: none"> 1 Ho bvelela mini mathomoni a tshiḡori? 2 Ho bvelela mini magumoni a tshiḡori? 3 Ho bvelela mini nga murahu ha musi ...? 4 Ho thoma u bvelela zwifhi: ...kana...? U bvumba (U humbulela) <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndi zwifhio zwine na nga humbulela malugana na.... zwi no bva kha....? 2 Ni vhona u nga....? 3 Ndi ngani ni tshi vhona u nga...? • Kha vha linge mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
4.1 U THETSHELESA NA U AMBA MBUDZISOṬHALUTSHEDZWA	Mugudi u a kongelwa nga u fhindula mbudziṱhalutshedzwa nga ngona dzi no kwama ḽinwalwa, naho a tshi khou thusiwa. (1-2)	Mugudi u a kona u fhindula mbudziṱhalutshedzwa dzi no kwama ḽinwalwa nga ngona hu na u thusiwanyana. (3-4)	Mugudi u a kona u fhindula mbudziṱhalutshedzwa dzi no kwama ḽinwalwa nga ngona, fhedzi ha koni u imelela phindulo yawe. (5-6)	Mugudi u a kona u fhindula mbudziṱhalutshedzwa dzi no kwama ḽinwalwa nga ngona, nahone u a kona u imelela phindulo yawe. (7)
RUBIRIKI 4.1 U VHALELA U PFESESA	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
MBUDZISOTSWITITI NGA HA ZWIDODOMBEDZWA	Mugudi u a kona u elelwa tshidodombedzwa tshithihi tsha tshiṱori a sa khakhi. (1-2)	Mugudi u a kona u elelwa zwiṱwe zwa zwidodombedzwa zwa tshiṱori, a tshi tou vhudziṱwa. (3-4)	Mugudi u a kona u elelwa zwidodombedzwa zwoṱhe zwa tshiṱori, a tshi tou vhudziṱwa. (5-6)	Mugudi u a kona u topola zwidodombedzwa zwoṱhe zwa tshiṱori nga u ṱavhanya, a tshi elela nahone a sa khakhi. (7)
THEVHEKANO YA ZWIWO	Mugudi u a kongelwa nga u tevhhekana zwiwo zwi no bva kha maṱwalwa nga ngona, naho a tshi khou thusiwa. (1-2)	Mugudi u a kona u tevhhekana zwiwo zwi no bva kha maṱwalwa nga ngona a tshi tou thusiwa. (3-4)	Mugudi u a kona u tevhhekana zwiwo zwi no bva kha maṱwalwa nga ngona fhedzi zwi a mu dzhiela tshifhinga. (5-6)	Mugudi u a kona u tevhhekana zwiwo zwi no bva kha maṱwalwa nga u ṱavhanya na nga ngona. (7)
U HUMBULELA	Mugudi u a kongelwa nga u humbulela nga ṱdila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshinwe tshithu tshi re tshiṱorini, naho a tshi khou thusiwa. (1-2)	Mugudi u a kona u bvumba nga ṱdila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshinwe tshithu tshi re tshiṱorini a tshi tou thusiwa. (3-4)	Mugudi u a kona u bvumba nga ṱdila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshinwe tshithu tshi re tshiṱorini a sa thusiwi. (5-6)	Mugudi u a kona u bvumba nga ṱdila i no fusha vhekuma nga ha mubvumbedzwa kana tshinwe tshithu tshi re tshiṱorini a sa thusiwi. (7)

4.2: FONIKI	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> • U fhaṭa maipfi a tshi shumisa mibvumo ye a funziwa
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi kha vha zwi ite kha Vhege ya 5 kana 6, nga Musumbuluwo nga tshifhinga tsha ngudo ya Muṅwalo.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhudze vhagudi vha ye kha siaṭari ḽi songo ṅwalwaho tshithu vha ṅwale ṭhoho i no ri: Thesite ya Foniki. • Tshi tevhelaho, kha vhasumbedze vhagudi kupetele kwa siaṭari ḽa bugu dzavho ḽa vha hafu, khathihi na u nombora u bva kha 1-10 kha madzhini, na u bva kha 11-20 vhukati ha siaṭari. • Kha vha ṭalutshedze vhagudi uri vhone mudededzi / mugudisi vha ḽo vhidzelela nomboro vha tevhedza nga mubvumo kana ipfi. Vhagudi vha tea u ṅwala mubvumo kana ipfi tsini na nomboro i re yone. • Arali mugudi a tshi nga vha a sa ḽivhi kuṅwalele kwa mubvumo kana ipfi, u tea u tala kutalo tsini na nomboro. • Tshi tevhelaho, kha vha ṭalutshedze vhagudi uri vha ḽo ita dikithesheni ya mafhungo mavhili. Vhagudi vha tea u ṅwala aya maipfi. Vha tea u shumisa ngongazwiga yo teaho. • Kha vha gudise vhagudi u sa ita phosho musi wa thesithe, na u sa ṭodzimela mishumo ya vhaṅwe. • Kha vha ite mutevhe wa maipfi a 20 ane vha ḽo a vhidzelela – vha vhe na vhuṭanzi ha uri maipfi oṭhe ane vha khou a linga o no funziwa. • Kha vha ite mafhuno a 2 mapfudhi a re na maipfi a 5 kha ḽiṅwe na ḽiṅwe. A tea u vha maipfimaḽivhiwa kana maipfi a foniki ane vhagudi vha a ḽivha. • Musi thesithe yo no fhela, kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi vha dzi lulamise thesite. • Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	ḽEVEḽE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	ḽEVEḽE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	ḽEVEḽE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
MUPEḽEṬO WA MAIPFI A FONIKI	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 1-6. (1-2)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 7-12. (3-4)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 13-18. (5-6)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 19 - 20. (7-8)
MUPEḽEṬO WA MAFHUNGO A DIKHITHESHENI	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 0-3 (1)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 4-6.(2)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 7-8 (3)	Mugudi o kona maipfi a re vhukati ha 9-10 (4)
NDONGAZWIGA KHA MAFHUNGO A DIKHITHESHENI (ḽeḽeredanzi mathomoni a fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe.) Tshitopo magumoni a fhungo ḽiṅwe na ḽiṅwe.)	Mugudi o kona u longa zwiga zwa 0 kana 1 nga ngona. (5)	Mugudi o kona u longa zwiga zwa 2 nga ngona. (1)	Mugudi o kona u longa zwiga zwa 3 nga ngona. (1.5)	Mugudi o kona u longa zwiga zwa 4 nga ngona. (2)

3.3: FONIKI / U VHALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> • U talukanya thangano ya pfalandothe (pfalandothe mbili). • U vhalela nthā zwi no bva buguni e kha levele yawe. • U shumisa maipfimaḍowelwa, foniki, na zwikili zwa tsenguluso ya tshivhumbeo na zwi re ngomu. • U elela hawe a tshi vhala hu khou engedzea nahone o no vha na mutsindo.
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi zwi nga itiwa tshifhinga tshinwe na tshinwe u thoma kha Vhege ya 6 u swika kha Vhege ya 8. • Hezwi kha vha zwi ite nga tshifhinga tsha U vhala na Vhagudi.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Nga tshifhinga tsha 'U vhala na Vhagudi' kha vha vhidze muraḍo muḥwe na muḥwe wa tshigwada uri a ḍe a vha vhalele e eṭhe. • Kha vha thome nga u ri mugudi a vhale mutevhe wa mibvumo na maipfi zwi no shumisa thangano ya pfalandothe dzine vha tea u vha vha tshi dzi ḍivha, sa tsumbo: aa, ee, ii, oo, uu ndaa, mee, liivha, moo, muungo. • Tshi tevhelaho, kha vha ri mugudi a vhalele nthā zwi no bva kha maḥwalwa o teaho levele yawe. Kha vha vhe na vhuṭanzi uri maḥwalwa aya a katela na maipfi a no vhalea (dikhoudea.)

RUBIRIKI 4.3 FONIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO / MPIMO WA 7
U TĀLŪKANYA NA U VHALA TĀHANGANYO YA PFALANDOŤHE	Mugudi u a konḡelwa u vhala mibvumo na maipfi nga ngona. (1-2)	Mugudi u a kona u vhala miḡwe ya mibvumo na maḡwe a maipfi nga ngona. (3-4)	Mugudi u a kona u vhala vḡunzhi ha mibvumo na vḡunzhi ha maipfi nga ngona. (5-6)	Mugudi u a kona u vhala mibvumo yoḡhe na maipfi oḡhe nga ngona. (7)
ZWIKILI ZWA U DIKHOUDA	Mugudi u ḡoḡa thikhedzo mḡzhi ya foniki i no bva kha mudededzi / mugudisi uri a vhale ipfi line a si ḡi ḡivhe. Mugudi u a balelwa u ḡhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo. Mugudi u ḡivha maipfi maḡowelwa / maipfi maanzi maḡukutuku. (1-2)	Mugudi u lingedza u shumisa foniki kha u vhala maipfi ane a si a ḡivhe fhedzi u ḡoḡa thuso ya mudededzi / mugudisi. Mugudi u a kona u ḡhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo a tshi thusiwa nga mudededzi / mugudisi. Mugudi u ḡivha maipfi maḡowelwa / maipfi maanzi a si manzhi. (3-4)	Mugudi u shumisa foniki na ḡhalusamadungo (<i>syllabification</i>) kha u bula maipfi ane a si a ḡivhe, fhedzi tshiḡwe tshifhinga u a ḡoḡa thuso ya u vanganya/ḡanganya mibvumo ya ita ipfi. Mugudi u ḡivha maipfi maḡowelwa / maipfi maanzi manzhi. (5-6)	Mugudi u shumisa foniki na ḡhalusamadungo (<i>syllabification</i>) kha u bula maipfi ane a si a ḡivhe, nahone u a kona u vanganya/ḡanganya mibvumo ya ita ipfi. Mugudi u ḡivha maipfi maḡowelwa / maipfi maanzi oḡhe e a funziwa manzhi. (7)
U ELELA	Mugudi u anzela u tima-tima musi a tshi khou vhala, u a fhumula musi a tshi swika kha maipfi ane a si a ḡivhe kana a pfuka maipfi ane a si a ḡivhe, nahone u a dovhola maipfi na mafurase. (1-2)	Mugudi u vhala a tshi ita a tshi ima tshifhinga tshilapfu ha a tshi tima-tima. Mugudi u na 'zwickhala zwi no haka' zwine a konḡelwa u fhira khazwo. (3-4)	Mugudi u ita a tshi vhala a tshi kaḡudza mutevhetsindo. Mugudi u a konḡelwa nga maipfi magede (maḡwe maipfi) na nga / kana nga zwivhumbeo zwa mafhungo. (5-6)	Mugudi u vhala a tshi elela na u ita a tshi awela. Mugudi u a kona u ḡikhakhulula musi a tshi vhala maipfi a no konḡa na / kana zwivhumbeo zwa mafhungo. (7)
MUTSINDO	Mugudi u vhala nga ipfi ḡo revhaho (flat), ipfi ḡawe ḡi sa shanduki. (1-2)	Tshiḡwe tshifhinga, musi mugudi a tshi pfa a tshi ḡifulufhela, u a shandukisa khalo kana voḡumu ya ipfi. (3-4)	Mugudi u vhala e na mutsindo, a shandukisa khalo na voḡumu nga ḡḡila yo teaho. (5-6)	Mugudi u vhala e na mutsindo vhukuma, a shandukisa khalo na voḡumu nga ḡḡila i no shuma. (7)

4.4: MUÑWALO / U ÑWALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> • U shumisa ndongazwiga. • U kopolola na u ñwala maipfi mapfufhi nga muñwalo wa u baḍekanya kana wa u pomba. • U ñwala phara dza 2 (mafhungo a 10) nga tshenzhelo yawe kana zwiwo. • U shumisa makhathi nga ngona.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> • Izwi kha vha zwi ite vha tshi shumisa ngudo ya u ñwala dza Vhege dza 3-4, Vhege dza 5-6, kana Vhege dza 7-8.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ite ngudo dza u ñwala sa nga misi. • Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiḷi ya u ñwala i tshi khunyelela. • Kha vha linge muñwalo na kuñwalele kwa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI 4.4 MUÑWALO	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 7
MUÑWALO: U GANŊA NA U POMBA	Mugudi u a konḍelwa nga u ñwala nga u ganḋa kana u pomba. Hu na vhukhaki kha kuvhumbelwe kwa maḷeḍere na u fana ha saizi yao. Mugudi u ñwala nga u ongolowa (1-2)	Mugudi u khou khwiḻisa vhukoni malugana na u ñwala nga u ganḋa kana u pomba. Hu tshee na vhukhaki kha kuvhumbelwe kwa maḷeḍere na/ kana na u fana ha saizi yao. Luvhilo lwa mugudi lwa u ñwala lu khou vha khwiḻe. (3-4)	Mugudi u khou khwiḻisa vhukoni malugana na u ñwala nga u ganḋa kana u pomba. na vhukhaki vhu si vhuḻi kha kuvhumbelwe kwa maḷeḍere na/ kana na u fana ha saizi yao. Luvhilo lwa mugudi lwa u ñwala lu a fusha. (5-6)	Mugudi u khou khwiḻisa tshoṭhe vhukoni malugana na u ñwala nga u ganḋa kana u pomba. Hu na vhukhaki vhuṭukuṭuku kha kuvhumbelwe kwa maḷeḍere na/ kana na u fana ha saizi yao. Luvhilo lwa mugudi lwa u ñwala ndi lwa maṭhakheni. (7)

RUBIRIKI 4.4 U N̄WALA	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 1-2	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 3-4	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 5-6	LEVELE YA 1 VHUIMO / MPIMO WA 7
U N̄WALA: ZWA ENE MUṂE	U a konḡelwa nga u pfesesa kuitele uku, kana a si zwawe – u tou kopa tsumbo ya mudededzi / mugudisi. (0)	U a kona u pfesesa kuitele uku, nahone ndi zwawe, naho zwi tshi fana na zwa tsumbo tsumbo ya mudededzi / mugudisi. (1)	Kuitele ndi kwa ene muṁe – ku bva khae. (2)	Kuitele ndi kwa ene muṁe – ku bva khae kwa dovha kwa vha na vhotsila. (3)
VHULAPFU NA TSHIVHUMBEO	Tshibveledzwa tshi na mafhungo a re fhasi ha a 6, kana mafhungo ha ngo dzudzanywa nga ngona kha phara dza 2. (1)	Tshibveledzwa tshi na mafhungo a no swika a 6-7. Mafhungo ha ngo dzudzanywa nga ngona kha phara dza 2. (2)	Tshibveledzwa tshi na mafhungo a no swika a 6-7. Mafhungo o dzudzanywa nga ngona kha phara dza 2. (3)	Tshibveledzwa tshi na mafhungo a no swika a 8. Mafhungo o dzudzanywa nga ngona kha phara dza 2. (4)
U N̄WALA: NDONGAZWIGA	Mugudi u a konḡelwa nga u shumisa maḡederedanzi na zwitopo tshifhinga tshoṡhe nahone nga ngona, naho a tshi khou thusiwa. (0)	Mugudi u a kona u shumisa maḡederedanzi na zwitopo tshifhinga tshoṡhe nahone nga ngona, fhedzi u konḡelwa nga u shumisa zwiṁwe zwiḡa zwa ndongazwiḡa. (1)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḡa zwoṡhe zwa ndogazwiḡa zwe a funziwa, fhedzi u ita a tshi khakha tshiṁwe tshifhinga. (2)	Mugudi u a kona u shumisa zwiḡa zwoṡhe zwa ndogazwiḡa zwe a funziwa nahone ha anzeḡi u khakha. (3)
U N̄WALA: ZWIFHINGA/ MAKHATHI	Mugudi u a konḡelwa nga u ṁwala a tshi shumisa tshifhinga / ḡikhathi nga ṁḡila i no fana tshifhinga tshoṡhe, naho hu na u thusiwa nga fureme/ muhanga na nga mudededzi.(1)	Mugudi u a lingedza u ṁwala a tshi shumisa tshifhinga/ ḡikhathi nga ṁḡila i no fana tshifhinga tshoṡhe, hu na u thusiwa. Mugudi u pfa o ḡigedḡa a tshi shumisa tshifhinga tsha zwino/ḡikhathi ḡa ndi na tshifhinga tsho fhiraho/ ḡikhathi ḡa ndo. (2)	Mugudi u a kona u ṁwala a tshi shumisa tshifhinga/ ḡikhathi nga ṁḡila i no fana tshifhinga tshoṡhe, hu si na u thusiwa. Mugudi u pfa o ḡigedḡa a tshi shumisa tshifhinga tsha zwino/ḡikhathi ḡa ndi na tshifhinga tsho fhiraho/ ḡikhathi ḡa ndo, a lingedza na u shumisa tshifhinga tshi ḡaho/ḡikhathi ḡa ḡo. (3)	Mugudi u a kona u ṁwala a tshi shumisa zwifhinga/ makhathi nga ṁḡila i no fana tshifhinga tshoṡhe nahone nga ngona, hu si na u thusiwa. Mugudi u pfa o ḡigedḡa a tshi shumisa tshifhinga tsha zwino/ḡikhathi ḡa ndi na tshifhinga tsho fhiraho/ ḡikhathi ḡa ndo na tshifhinga tshi ḡaho/ḡikhathi ḡa ḡo. (4)

